

1. Auguste Comte (1789–1857) – zakladatel sociologie, nebo zakladatelský mýtus?

*Znepokojuván terorem hrůzoulád, chtěl Comte vládu společnosti svěřiti
nejpovolanějším z povolaných: duševní a světské aristokracii. Chtěl
uskutečniti vládu nejlepších, za současného vyřazení zbývajícího
celku společnosti z účasti na správě společenské. Zapomněl přitom,
jako před ním Hobbes, že každá moc je sarchovaná a že chce býti
nekontrolovanou a že každá nekontrolovaná moc se zvrhá ve vládu
nezodpovědnou. Dogmatismus Comtův stojí před námi nezahaleně.*

Pozitivistní megalomanie bují nezřízenými květy.

Logika mesianismu dokonána.

(Josef Ludvík Fischer, Saint-Simon a Auguste Comte, 1925)

*To Ulrichovi zase připomnělo onu velmi problematickou představu,
které dlouho věřil a kterou dokonce ani dnes ještě nemohl v sobě
docela potlačit, že svět by byl nejlépe řízen senátem vědoucích
a duševně vynikajících lidí. Je přece velmi přirozené se domnívat,
že člověk, který se dává, když je nemocen, ošetřovat odborně
uzdělanými lékaři a nikoli pasáky ovcí, nemá pražádný důvod,
když je zdrav, dávat se ošetřovat žvanily s úrovní pastevců,
jak to dělá ve svých veřejných záležitostech, a mladí lidé,
kterým záleží na podstatných životních obsazích, pokládají
proto zpočátku všechno na světě, co není ani pravdivé, ani
dobré, ani krásné, tedy například i finanční úřad nebo třeba
debatu ve sněmovně, za nedůležité... A najednou si Ulrich
představil celek v komické otázce, zdali to nakonec,
ježto je přece dozajista ducha dost, není jenom v tom,
že duch sám nemá ducha.*

(Robert Musil, Muž bez vlastností, 1930)

Comte na počátku 19. století a dnešek

Název této vlastně úvodní kapitoly může působit jako poněkud neobratná provokace. Mýtus přece není iluzí. A přece bychom byli rádi, kdyby naše otázka – zakladatel, nebo mýtický „otec-zakladatel“ – zneklidňovala. K dějinám sociologie jistá mytologie samozřejmě patří, alespoň tedy pokud pod tímto slovem rozumíme vyprávění, které sociologie rozvíjí sama o sobě: jsou tu určité „závazné“ způsoby výkladu, nevyhnutelná témata, neopominutelné citace, vžitá opozice a samozřejmě také pantheon klasiků... Je tu zkrátka tradice, která každé vyprávění o původu a růstu sociologie vždy již předem tvaruje. A jsou tu ovšem také události, na které se vzpomíná, či přesněji řečeno kterým se vzdává hold, události, jakou je třeba **Comtovo vynalezení slova sociologie ve 47. lekci Kurzu pozitivní filozofie**. Na slovech záleží, o tom není sporu, čím tedy Comte toto nové slovo naplnil?

Návraty do dějin našeho oboru nejsou jen záležitostí konstrukce nějaké oborové identity. Neomezujeme se v nich na přiznání dluhu vůči „zakladatelům“ a ani historická interpretace pojmů, s nimiž sociologie tradičně pracuje, smysl těchto ohlédnutí nevyčerpává. Na vznik sociologie lze totiž mimo jiné nahlížet jako na pozoruhodný sociální fenomén, skrze nějž můžeme chtít lépe porozumět naší minulosti i současnosti. Ptát se na povahu sociologie, již v první třetině 19. století Auguste Comte zakládá, se tak můžeme se zájmem o charakter tehdejší společnosti, a to hned ve dvojím smyslu: jednak jako společnosti, která vznik takové vědy umožnila, ale také jako společnosti, *ve které a pro kterou* tato věda existuje. A přitom se nijak nemusíme vzdalovat od současnosti. Otázka pravosti „otcovství“, které je v sociologii Comtovi tradičně přisuzováno a zase odepíráno, však může být poněkud upozaděna ve prospěch tázání se po proměnách společnosti, která dnes již duch Comtovy sociologie nemůže nést. Napětí názvu naší kapitoly tak mění své místo: Comta představíme jako zakladatele *specifické* sociologie, k níž se stavět jako ke kvaziposvátnému prvopočátku zkrátka nestačí.

Pojem pokroku jako předpoklad vzniku vědecké („pozitivní“) sociologie

Pokud si sociologie některé sociální a politické myslitele minulosti přivlastňuje tak trochu jim navzdory, je tomu docela jinak u Augusta Comta, který se zakladatelským úmyslem své práce nijak netajil. V tažení proti „vágní a zmatené iracionalitě sociálních studií“ („metafyzice“) se Comte snaží formulovat principy **pozitivní sociologie** (tj. sociologie vědecké), a podřídit tak poznání sociálních fenoménů vědeckému duchu, který charakterizuje moderní společnost. Jeho otevření problematiky pozitivní sociální vědy nechybí elegance: namísto kritiky ambicí každého ze svých předchůdců totiž Comte ukazuje, že sociální věda, která by byla skutečně hodna toho jména, před ním zkrátka existovat nemohla, neboť podmínky jejího vzniku dříve nebyly naplněny. Tato teze není jen úspornou cestou, jak se vypořádat s těmi, kteří věřili ve svoji vlastní metodu zkoumání společnosti a jejích fenoménů. Když se Auguste Comte na začátku *Kurzu pozitivní filozofie* ptá, proč nebylo možné sociální vědu na skutečně pozitivních základech založit dříve, stojí docela blízko nás, kdo se snažíme pochopit společnost, ve které mohla sociologie vzniknout a ve které v té či oné formě přetrvává.

Odpověď je zde ale možné jen za podmínky, že o podobě oné sociální vědy, kterou minulost nemohla znát, chováme již docela určitou představu. Základní obrysy pozitivní sociální vědy Comte vyvozuje z obecnější ideje vědeckosti (tj. pozitivního poznání), kterou spojuje v *oblasti metody* s pozorováním faktů, v *oblasti doktríny* s přiznáním neúplnosti poznání zákonů (o jejichž nalezení každá věda v jí příslušející oblasti usiluje a jejichž znění je upřesňováno se stále se zdokonalujícím pozorováním), a konečně v *oblasti* řekněme *praktické* se vzdáním se iluze o ničím neomezené možnosti člověka zasáhnout do běhu věcí.

Vědecká sociologie však není jen záležitostí vědecky naladěného sociálního vědce. Nebyla to jen jeho nepřipravenost, co podle Comta bránilo dřívějšímu vzniku sociologie, ale také nedozrálost předmětu jeho zkoumání, fenoménům samotným se nedostávalo „plnosti a rozmanitosti rozvoje“, které by umožňovaly jejich vědecké uchopení. Za takových podmínek by tak jako tak nemohl být předmět, který sociologii konečně připadá, vědeckým přístupem zachycen, sociologii totiž chyběla, jak praví Comte, dostatečná „experimentální báze“ (47. lekce *Kurzu pozitivní filozofie*, celý Kurz má šest svazků a vyšel v letech 1830–1842).

Touto „experimentální bází“ Comte samozřejmě nemyslí, a pochopitelně myslet nemůže, ani společnost ve smyslu koncentrovaného a organizovaného soužití jednotlivců, ani její jednotlivé instituce nebo třeba mezilidské vztahy, nic z toho před 19. stoletím zřejmě nechybělo. Co ale doba pro Comta ještě nedávna neznala, byla dostatečně rozvinutá *idea společenského pokroku*. „Pokrok“ je v Comtově sociologii ústřední kategorií; tento pojem však podle něj nabývá na jasnosti a obecnosti teprve s Francouzskou revolucí. Revoluce totiž dokázala ideu pokroku, která má podle Comta svůj původ v oblasti věd (neboť vědy postupují prokazatelně vpřed), přenést na politický pohyb společnosti; bude to však teprve pozitivní filozofie, která plně uplatnění tohoto pojmu pokroku v oblasti vědy a politiky zajistí.

Comtovo vysvětlení nemožnosti dřívějšího založení pozitivní sociální vědy je tedy vcelku jednoduché, její podmínkou je idea pokroku (na té závisí způsob, jakým se skutečnost vědci k pozorování nabízí), která vzniká v oblasti věd a na jejíž přenesení do společenské oblasti bylo nutné „počkat“ do období Francouzské revoluce. Proto sociologie dospívá do pozitivního (tedy nejvyššího vývojového) stadia ze všech věd poslední, pro ni nezbytný pojem pokroku jí totiž nutí čekat na rozvoj ostatních vědních disciplín, který tento pojem generuje. A protože má být podle Comta idea pokroku přenesena na společnost z oblasti vědy, ze které je třeba ji nejprve získat, jsme nyní také s to bez obtíží pochopit spojení mezi Comtovým studiem vývoje jednotlivých věd a jeho sociologií, jakkoliv neurčitý zatím může být její pojem.

Comtův „zákon tří stadií“

Vývoj věd je podle Comta možné charakterizovat jejich pohybem od stadia **teologického** přes stadium **metafyzické** až po konečné stadium **pozitivní** neboli vědecké. Tento tzv. **zákon tří stadií** bude mít v Comtově filozofickém systému natrvalo zcela výjimečné místo. Čemu ale tento vývoj věd odpovídá? V teologickém stadiu jsou fenomény vysvětlovány nadpřirozenými silami, bývají připisovány různým antropomorfním bytostem. Vnějších abstraktních sil („příroda“) se naopak lidský duch dovolává ve svém metafyzickém stupni, který Auguste Comte často označuje za přechodný. Proti oběma těmto postupům se poznání ve svém pozitivním stadiu vyznačuje jistou skromností. Člověk se v něm totiž namísto hledání prvních či posledních příčin věcí spokojuje s pozorováním fenoménů

a s odhalováním pravidelností v jejich vztazích – *příčiny* tak ztrácí své místo ve prospěch *zákonů*. Vědecký duch je oproti duchu teologickému a metafyzickému postaven na proměněném pojmu poznání, které již nemá *absolutní*, nýbrž *relační* povahu. V oblasti společenskovědní to bude podle Comta například znamenat, že se vzdáme hledání ideálního, vždy a všude platného modelu společenského zřízení, jež bychom odvozovali od nějakého pojmu lidské přirozenosti, ve prospěch poznání reálných společenských zřízení, na která je třeba nahlížet v souvislosti s (dějinnými, fyzickými, intelektuálními...) podmínkami jejich výskytu.

V jednotlivých oblastech poznání je však vzestup k vědeckosti různě rychlý, v přístupu k vyšším vývojovým stadiím dokonce jedny vědy podmiňují druhé (o něco složitější je vztah sociologie a biologie, neboť tyto disciplíny se podmiňují vzájemně). Právě v tom Auguste Comte nachází princip jejich hierarchizace, která tak vlastně zachycuje postupné nasycení ducha vědeckostí. Z této nestejně rychlosti postupu věd od jednoho stadia k druhému však plyne, že je pro jejich celkový soubor v každý moment charakteristická nějaká podoba rozladění. To může být překonáno teprve ve chvíli, kdy budou všechny vědy ovládnuty pozitivním duchem (toto stadium je pro každou z nich poslední, proto k této harmonii může dojít). A tak se stane tehdy, kdy pozitivita dosáhne poslední z nich, totiž sociologie.

Comte nakonec uvádí dvě příčiny opoždění sociologie na cestě k vědeckosti. O první jsme hovořili výše, sociologie se neobejde bez pojmu pokroku, jehož vytvoření je podmíněno dostatečným rozvinutím ostatních věd, nemůže jim tedy předcházet. Druhou příčinou tohoto opoždění je ale větší složitost sociálních fenoménů ve srovnání s fenomény, které zkoumají jiné vědy, a také malý odstup, který k těmto fenoménům chováme. Cesta jednotlivých disciplín k pozitivitě je více či méně obtížná, pořadí, v jakém se do posledního stadia svého vývoje dostávají, tak v žádném případě není náhodné (není například dáno počtem „géniů“, jimiž se mohou různé disciplíny pyšnit, „généium“ Comte ostatně obecněji vzato upírá jakýkoliv podstatný dějinný význam). Vědy se staly pozitivními jedna po druhé ve sledu, který je přirozený, neboť vyplývá ze stupně složitosti fenoménů, které studují, a z jejich vztahu k člověku: čím jsou člověku vzdálenější (jak mu jsou vzdálená třeba nebeská tělesa), tím je jejich vědecké uchopení snazší, člověk totiž méně podléhá iluzi, že tyto fenomény sám ovládá.

Lidský duch a společnost

Vývoj věd, jejich rytmus, sociologie jako poslední věda, to všechno se může zdát poněkud technické a dosti vzdálené očekávanému obsahu sociologie, kterého jako bychom se ještě ani nedotkli. Jaký je tedy vztah mezi touto problematikou lidského ducha a jeho vývoje na jedné straně a společností na straně druhé? Jaké uplatnění najde onen pojem „pokroku“, na který sociologie tak dlouho čekala?

Tzv. zákon tří stadií jsme s Comtem dosud formulovali jen pro vývoj způsobů lidského poznávání, které postupuje, jak jsme si ukázali, od teologického přes metafyzické k vědeckému stadiu, jež je také stadiem definitivním a pro jehož završení se čeká na založení pozitivní sociologie. Nyní je však načase splnit, co bylo slíbeno, a převést tento zákon vývoje na oblast společnosti. Právě to totiž Auguste Comte činí, když její historický pohyb popisuje jako přechod od **vojenského** (teologického stadium) přes **revoluční** (stadium metafyzické) až ke konečnému, vědeckému a **industriálnímu** typu. Jinými slovy, společnosti podle Comta spějí k pozitivnímu (industriálnímu) stadiu, jehož vzorem je společnost západní, se stejnou nevyhnutelností, s jakou lidský duch směřuje k vědeckosti. V obou případech jde o stadia konečná: tak jako vědecký duch představuje konečné rozvinutí lidské přirozenosti, tak také společnost industriálního typu představuje úplnou realizaci jakéhosi základního řádu každé společnosti, tedy přirozenosti sociální. Jako industriální Comte definuje společnost produktivní v tom smyslu, že své úsilí směřuje k prospěchu z přeměny přírody, čímž kontrastuje s dobyvačným charakterem společnosti vojenské. „Industriální“ je v širokém smyslu veškerá lidská aktivita, která svět ve prospěch člověka transformuje, a to bez ohledu na její konkrétní typ. Dodejme ještě, že zmíněné tři vývojové kroky společenského pohybu nemusí být nutně provedeny v čisté návaznosti, každá konkrétní společnost může vykazovat znaky zmíněných tří společenských typů současně. Každá z nich však řečenému pohybu, který můžeme bez váhání nazvat *pokrokem*, tendenčně podléhá.

Pro Comta tak mezi ideální sférou a typem společnosti existuje jasné spojení. Způsoby myšlení jsou podle něj něčím zásadním, sociální fenomény sice bezprostředně nedeterminují, v hlavních rysech však orientují lidské dějiny. Tato ideální sféra je základní složkou „civilizace“, která se vtěluje do konkrétní sociální organizace, když určuje kolektivní cíle společnosti a vytváří prostředky k jejich dosažení.

Filozofie věd, jak ji Auguste Comte předkládá, tak zřejmě není pouhou přípravou k založení sociologie. Zákon tří stadií (lidského poznání), na je-

hož základě Comte vznik sociologie předpověděl, se stává vlastním předmětem jedné z jejích složek, tzv. sociální dynamiky. Ne všem se bude zdát tato konstrukce korektní. Za všechny její kritiky uvedme liberála Friedricha Hayeka, který – ať už čte Comta jakkoliv – vcelku oprávněně podotýká, že je pro Comta idea předurčeného společenského vývoje paradoxně jediným výsledkem vědy, jejíž nutný rozvoj vyplývá právě z tohoto zákona tří stadií (viz jeho *Kontrarevoluce vědy*).

Determinismus Comtovy sociální filozofie je neoddiskutovatelný, není ovšem fatalismem. Auguste Comte sice kritizuje iluzi reformátorů, kteří věří v možnost vychýlit společenský pohyb z jeho přirozeného směru a vnutit společnosti svoji vůli, neznamena to ale, že by kázal odevzdanost osudu. Jistě, historická nevyhnutelnost tu je, je ale „modifikovatelná“, lidé dějiny jen netrpí, mohou je nejen uspišit či zpomalit, ale také ovlivnit v jejich konkrétním průběhu. Tím v Comtově sociální filozofii zůstává místo pro politiku, o níž mu vlastně od počátku jde. Přirozený pohyb společnosti, který je třeba nejprve rozpoznat, v jeho pojetí politickou funkci tedy neruší, ve vědecké společnosti však bude svěřena do rukou zástupců průmyslu (tuto ideu Comte převzal od Saint-Simona) coby reprezentantům vědecké racionality, přičemž vědci sami pak od kněží a metafyziků převezmou moc duchovní (idea pozitivního náboženství bude Comtem plně rozvinuta v jeho pozdějším díle).

V industriální společnosti se musí politika, nemá-li být politikou iluzí nebo také, jak Comte píše, „politikou představitosti“, opírat o pozitivní politickou vědu, která je pro Comta jen jiným označením pro sociologii. Celou svou filozofii tak Auguste Comte vnímá jako součást nebo snad spíše jako podmínku možnosti splnění velkého úkolu politické a sociální reformy, jež je nezbytná pro „ukončení revoluce“, pro dokončení přechodu společnosti do pozitivního věku. Pokud tedy Comtovu projektu něco nechybí, pak je to rozhodně odvaha: „Coby sociální reformátor chce [Comte] přeměnit způsob myšlení lidí, chce rozšířit pozitivní myšlení a vnést je do oblasti společnosti, chce eliminovat přežitky feudální a teologické mentality, chce přesvědčit své současníky o anachronismu válek a absurditě koloniálních výbojů.“ (R. Aron) Comtova sociologie si klade za úkol vyřešit krizi moderního světa, a to díky systému vědeckých idejí, podle nichž by mohla být tato reorganizace společnosti provedena.

Přesvědčení o možnosti a potřebnosti vědecky vedené politiky vyslouží Comtově doktríně nařčení ze **scientismu**, které je předchůdcem dnešní kritiky „technokratického“ myšlení. V této ideji, ale také v dalších Comtových názorech s ní spojených, například v jeho odmítání svobody přesvědčení

(srov. *Plán vědeckých prací nezbytných k reorganizaci společnosti* z roku 1822), pak někteří jeho kritici najdou prvky totalitárního názoru na společnost – a nutno přiznat, že nemají tak docela nepravdu.

Comtova sociální statika aneb Problém řádu

Zmínili jsme se o tom, že jednou ze základních složek sociologie, jak ji Auguste Comte definuje, je tzv. sociální dynamika. Její druhou částí, která **sociální dynamiku** doplňuje, je **sociální statika**; ta na rozdíl od sociální dynamiky nezkoumá pohyb společnosti, její pokrok, nýbrž její řád. Věcně vzato však existuje mezi řádem a pokrokem úzká souvislost, pokrok je totiž pro Comta pouze rozvíjením řádu, a tak jde o členění spíše analytické. Toto rozdělení navíc není pro sociologii nijak specifické, statika a dynamika jsou podle Comta aspekty všech předmětů pozitivního zkoumání, sociologie zde tedy svůj předmět rozkládá analogicky k ostatním vědám. Prakticky to ve vztahu k jakékoliv společnosti znamená, že je třeba rozlišit studium podmínek její existence a studium zákonů jejího vývoje (*Kurz pozitioní filozofie*).

Sociální statika má podle Comta v sociologii podobné místo, jaké náleží v biologii anatomii (někdy o ní proto Comte mluví jako o „sociální anatomii“). Jejím předmětem je vzájemné působení částí sociálního systému, jeho jednotlivých prvků, a to při co nejuplnějším, třebaže jen dočasném odhlédnutí od jejich dynamiky, od jejich neustálého pohybu, proměňování se. Jestliže sociální statika studuje společnost jakoby v klidu, v její momentce, v pouhých třech rozměrech, **sociální dynamika** tomuto studiu dodává rozměr čtvrtý, tedy čas, ve kterém se společnost vyvíjí. Základním pojmem sociální dynamiky je pokrok, jehož zákony se snaží odhalit. Zatímco se sociální statika pokouší odhalit zákony koexistence, píše Comte, hledá sociální dynamika zákony následnosti.

Je-li základním pojmem sociální dynamiky „pokrok“, je jím v sociální statice „řád“ a s ním spojený koncept „konsenzu“, kterým Comte označuje nejen sladění jednotlivých prvků celku (konsenzus je „pozitivní koncepcí sociální harmonie“), ale také jejich vzájemnou souvislost. Jak jen docenit význam této ideje, která dodnes stojí v základu jednoho ze základních přístupů k sociální skutečnosti, tzv. holismu? Jakkoliv jednoduše vypadá, má u Comta tato představa vzájemné provázanosti částí význam fundamentálního filozofického principu, který dává tvar celému jeho systému. Comte ji dokonce nazývá „mateřskou ideou“ sociální statiky, která má stát

v samotném základu celé nové politické filozofie, čili sociologie. V žádném případě tedy nejde jen o nějaký lokální analytický nástroj. V oblasti metody tento princip naopak působí ve svých důsledcích závrat, kterou si jen málokdo troufá podstoupit. Vzájemná závislost částí celku znamená, že s uchopením jakékoliv z nich se vědec ve skutečnosti dotýká více či méně přímo také všech ostatních, jakkoliv se některé z nich mohou zdát vzdálené, a tedy nezávislé (*Kurz pozitioní filozofie*). Z praktického hlediska to znamená, že při zkoumání společnosti a jejích fenoménů nelze postupovat analyticky, rozkladem na prvky a jejich znovusložením. Vytrhnout ze zkoumané reality nějaký jeden její prvek, izolovat jej od jeho okolí, je nutně metodologicky chybné, jediný možný postup je obrazně řečeno přibližování se shora. Kde se ale zastavit? Nenachází se také každá jednotlivá společnost v souvislosti jiných společností?

Dotýkáme se zde jednoho z důvodů, proč je Comte více než sociologem společností *sociologem humanity* (či „Humanity“, jak sám někdy píše): „Logika principu přednosti celku před prvkem vede k ideji, že jsou to dějiny lidského rodu, co je tím prvním, co je skutečným předmětem sociologie,“ říká R. Aron. Podobně jako nemůže být nějaký konkrétní sociální fenomén izolován ze souvislosti celku, který představuje sociální systém, nemůže být, přísně vzato, ani konkrétní společnost vytržena z toho celku, který představuje *lidstvo*. Hlavním předmětem Comtovy sociologie se tak stává *jednota lidských dějin*. Právě v tomto tématu je možné hledat páteř celého Comtova díla, a to navzdory zlomům, které v něm mohou být jinak konstatovány.

Sociologie humanity – má tento Comtův projekt něco společného se sociologií, jak jí rozuměli jeho následníci a jak jí povětšinou rozumíme také my, totiž se sociologií společností? Snad žádný z dnešních sociologů se ve svých ambicích těm Comtovým nepřibližuje, a to ani ve chvílích profesionálně nejšťastnějších. Ty Comtovy naopak ještě rostly. V *Systému pozitioní politiky* (čtyři svazky z let 1851–1854) se tak pouští do výstavby nového náboženství (náboženství Humanity, které uctívá velké duchy minulosti), v němž by sociologové, jak již bylo jednou naznačeno, a nejprve ovšem Auguste Comte sám, zastávali pozici novodobých kněží. Tento pozdější Comtův vývoj pochopitelně poněkud obtěžuje historiky sociologie, kteří chovají jiné představy o hranicích vědeckosti a prostoru pro vědu vyhrazeném. Náboženství je však podle Comta nejen základní potřebou člověka, nýbrž je také zdrojem společenské jednoty, jež vzniká pouze na základě sdílení idejí. Je tedy nutné, a je proto pochopitelné, že je Comte nemohl nechat uniknout vědeckému duchu. Jak jinak je přitom nechat vstoupit do

pozitivního věku než povoláním do jeho kateder představitelů té vědy, která stojí na syntéze věd ostatních, která celý systém věd sama sebou uzavírá?

Životopis

Francouzský myslitel Auguste Comte (19. 1. 1798 – 5. 9. 1857) byl po studiích lycea v rodném Montpellier přijat v roce 1814 na pařížskou vědeckotechnickou École polytechnique. Ač jedním z nejlepších studentů, byl z ní po krátké době vyloučen za protest proti zastaralému způsobu výuky. Krátkou dobu pak navštěvoval přednášky z medicíny a později se živil kondicemi z matematiky. Velký vliv na Comtovu vědeckou dráhu měla jeho spolupráce s utopickým socialistou a filozofem Claudem Saint-Simonem. Až do rozchodu v roce 1824 byl Comte jeho sekretářem, spolupracovníkem a spoluautorem celé řady statí. V témže roce Comte poprvé publikuje pod vlastním jménem, a to svoji o dva roky mladší práci s názvem *Plán vědeckých prací nezbytných k reorganizaci společnosti* (tento text Comte později zařadí do IV. svazku *Systému pozitioní politiky* z roku 1854). V roce 1826 Comte zahájil soukromý kurz o zásadách pozitivní filozofie, navštěvovaný francouzskými akademiky a dalšími učiteli, který se stl základem pro jeho zásadní dílo, šestisvazkový *Kurz pozitioní filozofie* (*Cours de philosophie positive*, 1830–1842). Setkání s paní Clotilde de Vaux přispělo k tomu, aby Comte později vyzvedl cit nad intelekt, velký význam také připadne nově koncipovanému náboženství ve spojení s lidstvím (již v *Systému pozitioní politiky*, zejména ale v *Pozitivistickém katechismu čili shrnutí univerzálního náboženství* z roku 1852).

Ukázka z díla

Když pohlížíme na úplný souhrn veškerého díla lidského rodu, musíme se na studium přírody dívat tak, že má poskytovat základ racionálního působení člověka na přírodu, protože jedině poznání zákonů jevů, a tím možnost jejich předvídání, nás může v práci vést k tomu, abychom jedny jevy prostřednictvím druhých využívali ve svůj prospěch. Naše přirozené a přímé prostředky, jimiž můžeme působit na tělesa nás obklopující, jsou velmi slabé a celkově neúměrné našim potřebám. Pokaždé, když máme vykonat nějaký velký čin, stane se tak jen proto, že nám znalost přírodních zákonů dovoluje uvést do určitých souvislostí [...] některé modifikující proky, jež ač jsou samy o sobě velmi slabé, stačí v jistých případech na to, aby konečný výsledek působení všech vnějších příčin byl pro nás příznivý. Slovy: od vědy k předvídání, od předvídání k jednání.

(A. Comte, Kurs pozitivní filosofie: druhá přednáška, 1832)